

Streszczenie pracy doktorskiej na temat:

**Stanisław August Thugutt (1873-1941). Biografia polityka, publicysty,
działacza społeczno-gospodarczego**

Niniejsza rozprawa doktorska charakteryzuje działalność Stanisława Augusta Thugutta, jednego z bardziej znanych polskich polityków okresu międzywojennego, związanego z lewicą niepodległościową i ruchem ludowym. Jego poglądy polityczne wzbudzały liczne kontrowersje. W opinii środowisk prawicowych uchodził za polskiego „Robespierre’a”, inni postrzegali w nim trybuna ludowego, uosobienie demokracji.

Autorka rozprawy doktorskiej charakteryzuje środowisko rodzinne i pierwsze lata działalności publicznej Stanisława Thugutta. Opisuje jego lata szkolne, kiedy to wbrew rusyfikatorskiej polityce władz carskich, pozostał wierny przywiązaniu do tradycji polskiej i szacunku dla ojczystej historii. Nawiązuje jego pierwszej pracy zawodowej w środowisku robotniczej Łodzi, a następnie w fabryce porcelany w Ćmielowie, gdzie rodzi się pasja Thugutta nie tylko jako działacza spółdzielczości ale też ruchu krajoznawczego. Autorka zaznacza, że po powrocie do Warszawy, ogarniętej wrzeniem rewolucyjnym 1905 roku, Thugutt nie angażuje się w działalność przeciwko rosyjskiemu zaborcy, ale opracowuje i wydaje drukiem popularny zarys dziejów Księstwa Warszawskiego. Z zapałem i poświęceniem bez reszty poświęca się działalności krajoznawczej, będąc szczególnie aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, mającego do spełnienia ważną, patriotyczną misję.

Preludium aktywności politycznej Stanisława Augusta Thugutta stanowi jego zaangażowanie w działalność niepodległościową w latach I wojny światowej, podczas której przechodzi on swoistą metamorfozę polityczną od piłsudczyka do ludowca. W dysertacji omówiono szeroko wkład Thugutta w walkę o niepodległość początkowo jako działacza lewicy, gorącego zwolennikiem Komendanta I Brygady i propagatora jego celów politycznych współorganizatora Związku Patriotów, skarbnika w Polskiej Organizacji Wojskowej w zaborze rosyjskim. Nawiązano też do jego udziału w Unii Stronniactw Niepodległościowych.

Autorka postrzega Thugutta jako bardzo zdolnego publicystę, angażującego się w rozwój prasy konspiracyjnej na terenie Warszawy, ale też współpracownika biura prasowego Naczelnego Komitetu Narodowego. W jej narracji znalazło się miejsce na informacje na temat wstąpienia jesienią 1915 roku bohatera rozprawy doktorskiej do Legionów Polskich. Po kilku miesiącach, po walkach nad Stochodem został odkomenderowany do pracy politycznej w Warszawie. Thugutt działał tu w zarządzie Centralnego Komitetu Narodowego, zrzeszającego lewicowe ugrupowania niepodległościowe. Redagował też jego organ prasowy „Biuletyn”, propagujący politykę Piłsudskiego wobec wydarzeń na ziemiach polskich, krytykujący politykę niemieckiego okupanta wobec społeczeństwa Królestwa Polskiego, a niekiedy także zachowawczą wobec Niemców działalność Tymczasowej Rady Stanu.

Kolejny rozdział rozprawy doktorskiej dotyczy początków Polski Odrodzonej, gdy Stanisław Thugutt pełnił urząd ministra spraw wewnętrznych w Tymczasowym Rządzie Ludowym Republiki Polskiej w Lublinie, był de facto autorem jego społecznego programu, Pełnił również urząd ministra spraw wewnętrznych w pierwszym rządzie II RP, jakim był rząd ludowy Jędrzeja Moraczewskiego. Organizował podstawy polskiej administracji po odzyskaniu niepodległości, sił porządkowych, miał udział w opracowaniu ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego. W trakcie zamachu stanu płk Mariana Januszajtisa próba zastrzelenia Thugutta w jego mieszkaniu nie powiodła się. Wraz z premierem Moraczewskim i innymi ministrami na pewien czas został aresztowany. Po odwołaniu rządu Moraczewskiego, mimo niepowodzenia w wyborach do Sejmu Ustawodawczego, z polecenia Tymczasowego Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, znalazł się w składzie polskiej delegacji na konferencję pokojową w Paryżu. W okresie wojny 1919-1920 roku, jako publicysta popierał koncepcję federacyjną Naczelnika Państwa. Podczas bolszewickiego najazdu na Polskę zachęcał społeczeństwo do wstępowania w szeregi Wojska Polskiego. Sam dał przykład patriotyzmu zaciągając się w szeregi 201 ochotniczego pułku piechoty. 30 lipca 1920 roku podczas bitwy pod Surazem, został ciężko ranny.

Autorka dysertacji udowadnia, że najbardziej owocne w bogatej w wydarzenia polityczne biografii Stanisława Augusta Thugutta były lata 1921-1925. Po wyborze na stanowisko prezesa Zarządu Głównego PSL „Wyzwolenie”, wywierał istotny wpływ na program i działalność wspomnianego stronnictwa chociażby w kwestii realizacji dekretu o reformie rolnej i debaty na temat przyszłej Konstytucji. Należy podkreślić, że po wyborach do Sejmu I kadencji pełnił funkcję szefa klubu parlamentarnego PSL „Wyzwolenie”.

Będąc liderem lewicowego ruchu ludowego oraz jedną z pierwszoplanowych postaci

politycznych w II RP, Thugutt zgłosił kandydaturę profesora Gabriela Narutowicza na urząd pierwszego prezydenta RP. Dzięki wsparciu ze strony posłów PSL „Piast”, PPS i mniejszości narodowych kandydat Thugutta – Gabriel Narutowicz w ostatniej turze głosowania w Zgromadzeniu Narodowym wygrał z kandydatem prawicy- hrabią Maurycym Zamoyskim.

Potwierdzeniem istotnej roli Thugutta w życiu politycznym II RP, była prośba Prezydenta RP – Stanisława Wojciechowskiego z grudnia 1923 r. skierowana do Stanisława Thugutta, jako jednego z liderów opozycji wobec rządów Chjeno- Piasta, w celu utworzenia rządu po upadku drugiego gabinetu Witosa. W rozprawie nie pominięto zagadnienia opuszczenia szeregów PSL „Wyzwolenie i Jedność Ludowa” przez Thugutta i zrzeczenia się wszelkich stanowisk w stronnictwie, łącznie z funkcją prezesa i szefa klubu parlamentarnego.

Wiele miejsca poświęcono też działalności Stanisława Thugutta, jako wicepremiera i ministra bez teki w rządzie Władysława Grabskiego, a następnie przewodniczącego Sekcji do Spraw Mniejszości Narodowych i Województw Wschodnich Komitetu Politycznego Rady Ministrów. Gdy jego wizja polityki wobec mniejszości narodowych nie pokrywała się z założeniami władz II RP, z udziału w rządzie Grabskiego musiał Thugutt zrezygnować.

Ostatni rozdział pracy doktorskiej omawia schyłkowy okres działalności politycznej Stanisława Thugutta, obejmujący lata rządów obozu sanacji (1926-1939). Będąc zdecydowanym demokratą i zwolennikiem parlamentaryzmu nie mógł Thugutt akceptować polityki Piłsudskiego, prowadzącej po zamachu majowym do rządów autorytarnych, ograniczenia roli Sejmu i praw obywatelskich. Chcąc być aktywnym w opozycji wobec rządów sanacji powrócił do PSL „Wyzwolenie”, ale nie odgrywał już w nim dotychczasowej roli. Thugutt uczestniczył w tworzeniu struktur „Centrolewu” i propagowaniu jego programu. Po Kongresie Zjednoczeniowym ruchu ludowego w marcu 1931 roku został wybrany do Rady Naczelnej utworzonego wówczas Stronnictwa Ludowego i do jego komisji programowej.

Jako prezes Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela (1931-1934) przeciwstawiał się prześladowaniom ze strony sanacji politycznym wobec politycznej opozycji. W drugiej połowie lat trzydziestych pełnił wiele ważnych funkcji we władzach Stronnictwa Ludowego, m.in. przewodniczącego Rady Naczelnej SL. Do końca swej działalności politycznej służył stronnictwu w zakresie kształtowania jego programu, pozostając wierny zasadom głoszonym przez ruch ludowy.

Dalsza część rozdziału poświęcona jest aktywności Stanisława Thugutta w drugiej połowie lat dwudziestych XX wieku na forum międzynarodowym. Był on członkiem

powołanej w 1926 roku Franko-Polskiej Grup Parlamentarnej. Należał do Unii Międzyparlamentarnej oraz Międzynarodowej Unii Stowarzyszeń Ligi Narodów. Aktywnie wspierał ruchy pacyfistyczne i pod koniec czerwca 1928 roku przewodniczył w zorganizowanym przez siebie Międzynarodowym Kongresie Pokoju w Warszawie.

Nie sposób nie wspomnieć w dysertacji o ogromnym zaangażowaniu Stanisława Thugutta w rozwój ruchu spółdzielczego, który wspomagał zarówno swoim piórem jak i talentem organizacyjnym. Związał się z Towarzystwem Kooperatystów (był jego wiceprezesem, a następnie prezesem) które stawiało sobie za cel szerzenie w społeczeństwie idei spółdzielczej, m.in. wśród młodzieży szkolnej. Występował w Polskim Radio głosząc popularne pogadanki spółdzielcze. Był autorem wielu publikacji, propagujących ideę spółdzielczości na łamach wielu periodyków, w tym autorem najważniejszej pracy teoretycznej „*Spółdzielczość. Zarys ideologii*”.

Autorka rozprawy doktorskiej podkreśla, że ważnym wydarzeniem w spółdzielczej działalności Stanisława Thugutta było powołanie go przez Ogólne Zebranie Spółdzielczego Instytutu Naukowego na prezesa tej placówki. Od 1935 roku kierował redakcją dwutygodnika „Społem”. Był też powoływany w skład kolejnych polskich delegacji na Międzynarodowe Kongresy Spółdzielcze, m.in. w Londynie i w Budapeszcie.

Dzięki przeprowadzonej kwerendzie w archiwach i bibliotekach naukowych, autorce udało się pozyskać informacje, umożliwiające charakterystykę kolejnych okresów działalności politycznej Stanisława Augusta Thugutta na tle najważniejszych wydarzeń na ziemiach polskich lat I wojny światowej oraz II Rzeczypospolitej. Podjęła próbę oceny jego dokonań na tle osiągnięć innych polityków polskich I połowy XX stulecia. Ważny element jej naukowych rozważań stanowi ocena myśli politycznej Thugutta, w kontekście poglądów społeczno-politycznych przywódców najważniejszych stronnictw polskiego ruchu ludowego XX wieku.

Alexandre Siebort